

מנא אמינא להי?

דתניא: רבי עקיבא אומר: נאמר [בכתוב "איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדרתיכם ועשה פסח לה"] "טמא". ונאמר בו גם "בדרך רחוקה".

צג-א ולומדים זה מזה: מה טמא מדובר בו במי שספק בידו לעשות, שהוא נמצא בירושלים ואינו בדרך רחוקה. ובאפשרותו לעשות את הפסח, אלא שאסרה עליו התורה ואמרה שאינו עושה.

אף מי שהיה בדרך רחוקה נמי מדובר בו באופן שספק בידו לעשות. שיכול לשלוח שליח שיקריב עבורו את הפסח. ואסרה עליו תורה, ואמרה שאינו עושה.⁽¹⁾

הרי מפורש בדברי רבי עקיבא שמי שהיה בדרך רחוקה נדחה ונפסל מלעשות את הפסח כדברי רב ששת.

ומכאן קושיא על רב נחמן שאמר שמי שהיה בדרך רחוקה ושחטו אחרים עליו הורצה.

ורב נחמן אמר לך תירוץ:

אמנם רבי עקיבא ודאי סובר כרב ששת. אך בהכרח יש תנאים אחרים שחולקים על רבי עקיבא, ואני סבור כמותם.

מפני שאני [רב נחמן] מפרש את דברי רבי עקיבא באופן אחר:

"מה טמא שספק בידו לעשות", היינו טמא, שיכול לטבול ולאכול בערב, ואף על פי כן אסרה עליו תורה להקריב כיון שעדיין לא טבל. [ולא כרב ששת שהסביר: "מה טמא שספק בידו לעשות" — שהוא קרוב לירושלים. ולולא שהתורה אסרה עליו היה יכול להקריב].

את המשנה ששוגג ואונס חייבים בכרת אם בטלו פסח שני במזיד. ואילו טמא ובדרך רחוקה פטורים מכרת אפילו אם ביטלו פסח שני במזיד. וזה שלא כדברי הגמרא כאן.

ופירשו הלחם משנה וברכת הזבח [בסוף מנחות] שנחלקו תנאים לקמן אם יש חיוב כרת על בשגג בפסח הראשון והזיד בשני. ולשיטת רבי נתן ורבי חנניא בן עקיבא אם שגג בראשון והזיד בשני פטור. ולדבריהם אין לפרש כפירוש הרמב"ם ורב ששת ורב נחמן פירשו את המשנה באופן שתתיישב לשיטת כולם. אבל להלכה פסק הרמב"ם כרבי ששגג בראשון והזיד בשני חייב כרת. ולפי שיטתו בי אפשר לפרש את המשנה כפירוש הרמב"ם.

והצל"ח נתן טעם לדברי הלחם משנה וברכת הזבח. וגם הוסיף פירוש אחר משלו [עייין שם].

1. כך גירסת הגמרא לפנינו וכן גרס רש"י. אבל תוספות הביאו שברוב הספרים ובספרי הגירסא בדברי רבי עקיבא: "מה טמא שאין סיפק בידו לעשות". ומדובר בספרי במחלוקת רבי עקיבא ורבי אליעזר שנחלקו [לקמן צג ב] "איזוהי דרך רחוקה: רבי עקיבא אומר מן מודיעין שרחוקה מירושלים. ורבי אליעזר אומר מאיסקופת העזרה ולחוץ. והוכיח רבי עקיבא את דבריו מטמא: מה טמא שאין סיפק בידו לעשות מפני הטומאה. אף בדרך רחוקה מדובר שהוא רחוק מירושלים שאין סיפק בידו לעשות ומכל מקום הוכיח רב ששת מלשון רבי עקיבא — "ואינו עושה" משמע שגם לענין זה למד רבי עקיבא שבדרך רחוקה פסול מלעשות פסח.

ותירץ רב נחמן שרבי עקיבא סובר אין שוחטין על טמא שרץ ולכן לומד בדרך רחוקה

ואדרבה, טמא שספק בידו לעשות, דהיינו טמא שרץ, לא נפסל מלאכול את הפסח. ואם כן גם מי שהיה בדרך רחוקה אינו נפסל.

תנו רבנן:

אלו שעושיין את הפסח השני: הזבין והזבות, המצורעין והמצורעות, [ונדרות] ובוועלי נדות והיולדות. שכל אלו טמאים יותר מיום אחד.

וכן השוגגין והאנוסין. והמזידין, שלא עשו את הפסח הראשון במזיד. וטמא מת. ושהיה בדרך רחוקה. כל אלו עושיין פסח שני.

ושואלת הברייתא: כיון שאמרנו שכל אלו עושיין פסח שני, אם בן למה נאמר בתורה "טמא"?

ולפני שהגמרא גומרת להביא את המשך דברי הברייתא, היא תמחה על שאילת הברייתא:

"למה נאמר טמא" — מה שאלה היא זו!?

ולפי זה, יש לומר שרבי עקיבא לטעמיה, לשיטתו דקפבר אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ בי"ד ניסן. ואף על פי שטמא שרץ טמא רק באותו היום, ובידו לטבול ולאכול מן הפסח בערב.

ולכן אמר רבי עקיבא "מה טמא [שרץ]⁽²⁾ שספק בידו לעשות", שיכול לטבול ולאכול בערב, "ואינו עושה", שאסור לו לעשות את הפסח. אף בדרך רחוקה, שסיפק בידו לעשות, אינו עושה.

ואילו אנא, רב נחמן, סבירא לי כמאן דאמר "שוחטין וזורקין על טמא שרץ", לפי שיכול לטבול מבעוד יום, ולאכול בערב מקרבן הפסח.^(א2)

ולשיטתי, טמא שהתורה אמרה בו שנדחה לפסח שני, הוא טמא בטומאת שבעה ימים [לפני שהגיע היום השביעי לטומאתו], שאינו יכול לטבול בו ביום ולאכול בערב קרבן הפסח.

ובזה לא שייך לומר כדברי רבי עקיבא: "מה טמא שספק בידו לעשות" [לטבול], שהרי גם אם יטבול אינו אוכל מן הפסח בערב, שהרי הוא טמא שבעת ימים.

2. בתורה נאמר בפירוש "טמא לנפש". ואי אפשר לפרש את הפסוק בטמא שרץ, אבל כוונת רבי עקיבא לטמא נפש שהוא כעין טמא שרץ דהיינו ביום האחרון לטומאתו, שטובל מבעוד יום ואוכל בקדשים בערב.

2א. בתוספות צב ב ד"ה אלו כתבו שתנאים נחלקו אם שוחטין על טמא שרץ [עייין שם].

מטמא ששניהם ראויים לאכול, ואינם ראויים בשעת שחיטה. אבל לשיטת רב נחמן שוחטין על טמא שרץ. וממילא טמא שהוזכר בתורה, מדובר בשאינו יכול לטבול ולאכול בערב. ואין ללמוד דרך רחוקה מטמא שהרי טמא אינו ראוי אפילו בשעת אכילה. ואילו בדרך רחוקה מדובר שיגיע לירושלים בשעת אכילה, ויוכל לאכול מן הפסח.

ובהכרח שברייתא זו סוברת כמאן דאמר הורצה.⁽⁴⁾

ועכשיו הגמרא דנה בדברי הברייתא שמנתה את הזבות [והנדות] והיולדות בין שאר החייבים בפסח שני.

ותמהינן: אשה בשני מי מחייבא? וכי אשה חייבת בפסח שני!?

והא תניא והרי שנינו בברייתא: יכול לא יהו עושיין את הפסח השני אלא טמא נפש ומי שהיה בדרך רחוקה. שבהם התורה דיברה.

זבין ומצורעין ובוועלי נדות — מנין שעושים פסח שני?

תלמוד לומר: "איש איש כי יהיה טמא לנפש". ומכפל המילה "איש" למדנו לרבות את שאר הטמאים.

הרי התורה צריכה לומר טמא ללמדך דאי בעי למיעבד בראשון שאם רצה הטמא לעשות בראשון — לא שבקינן ליה! אין מניחים לו, שאסור לו להמנות על קרבן פסח!⁽³⁾

אלא, בהכרח שצריך להגיה את דברי הברייתא.

וכך שאלה הברייתא: אם כן, למה נאמר "בדרך רחוקה"?

ומתרצת הברייתא: לפוטרו מן הכרת ואילו מזיד חייב כרת.

והברייתא הזאת לא יכולה לסבור כמאן דאמר מי שהיה בדרך רחוקה ושחטו אחרים עליו לא הורצה, שהרי לדבריו לא קשה למה נאמר בדרך רחוקה. שהרי בא ללמדנו שלא הורצה [וכמו שאמר רבי עקיבא לעיל: מה טמא שסיפק בידו לעשות ואינו עושה, אף דרך רחוקה].

[עוד כתבו התוספות שלמאן דאמר שוחטין על טמא שרץ התורה כתבה טמא ללמד שדוקא "איש" טמא נדחה לפסח שני, אבל ציבור אין נדחים].

4. רש"י לעיל בסוף צב ב הקשה שכמו כן יש להוכיח ממשנתנו ששאלה — "אם כן למה נאמר טמא או שהיה בדרך רחוקה?" [והמשנה ענתה: "שאלו פטורין מהכרת"]. ומוכח כמאן דאמר הורצה, שהרי למאן דאמר לא הורצה, צריך את הפסוק לגלות שלא הורצה. [ויש שאין גורסים כן בדברי רש"י].

ועל פי דברי התוספות צג א סוף ד"ה דאי, יש לתרוץ שזה גופא תירוץ המשנה: למה התורה כתבה "דרך רחוקה"? ללמד שלא הורצה. וכיון

3. תוספות הקשו: הרי הגמרא להלן מעמידה את הברייתא הזו כמאן דאמר הורצה. והרי מאן דאמר הורצה סובר שוחטין וזורקין על טמא שרץ כמו שאמר רב נחמן לעיל. וטמא שהתורה דיברה עליו הוא טמא שאינו יכול לטבול ביום ולאכול בערב. וכיון שכך, אין צריך פסוק לומר שטמא פסול מלהקריב. שהרי אינו ראוי לאכול בערב. ואין הפסח נשחט שלא לאוכליו!

ותירצו, שאין כוונת הגמרא להקשות שהפסוק בא ללמד שטמא פסול מלעשות את הפסח, אלא קושיית הגמרא היא מהמשך הברייתא, שהברייתא עונה: "לפטרו מהכרת", ומשמע שמכרת פטור, אבל יכול להקריב את הפסח. ועל זה מקשינן: הרי טמא אינו יכול להקריב את הפסח!

ומזה שהברייטא דיברה בזבים ומצורעים ובוועלי נדות, ולא בזכות נדות ויולדות, משמע שנשים אינן עושות פסח שני! ואילו בברייטא דלעיל למדנו שנשים עושות פסח שני! (5)

ומתרצינן: לא קשיא.

הא הברייטא שמחייבת נשים בפסח שני, בשיטת רבי יוסף היא, שמחייב נשים בפסח שני [לעיל צא א].

ואילו הא, הברייטא השניה שלא חייבה נשים בפסח שני, היא בשיטת רבי יהודה, שאומר נשים בפסח שני רשות.

וכן בשיטת רבי שמעון שאומר שנשים אינן יכולות לעשות פסח שני כלל. (6)

ומביאה הגמרא ברייתא שדנה בחיוב כרת של המבטל את הפסח.

תנו רבנן: כל המבטל במזיד את מצות הקרבת הפסח — חייב כרת על ביטול הפסח הראשון.

וחייב כרת גם על ביטול הפסח השני.

כלומר מכח ביטול פסח ראשון ומכח ביטול פסח שני, הוא מתחייב בכרת.

ואמנם אי אפשר בפועל להעניש בפעמיים כרת, שהיא מיתה בידי שמים, ומאחר שכבר התחייב בעונש כרת כאשר ביטל את הפסח הראשון, אי אפשר להוסיף ולהענישו בפועל בכרת על ביטול הפסח השני, שאי אפשר להמיתו פעמיים.

אבל יש נפקא מינה, שאם שגג בביטול פסח ראשון אך הזיד בשני חייב כרת, (7) דברי רבי.

רבי נתן אומר: חייב כרת על הראשון, ופטור על השני. ואם שגג בראשון והזיד בשני פטור.

רבי חנניא בן עקיבא אומר: אף [על] הראשון אם ביטל אותו במזיד אינו חייב כרת, אלא אם כן לא עשה גם את השני במזיד.

אבל אם עשה את השני, או שביטל אותו בשוגג פטור. מפני שפסח שני בא להשלמת הפסח הראשון ותיקונו, ולא גמר את איסור ביטול קרבן פסח ראשון עד שיבטל גם פסח שני במזיד.

ואזדו והלכו רבי ורבי נתן לטעמייהו, לשיטתם במקום אחר.

6. רש"י כתב שלרבי יהודה ורבי שמעון נשים בפסח שני רשות. והעירו האחרונים שמפורש בגמרא לעיל צא ב שרבי שמעון פוסל נשים מלהמנות על פסח שני.

7. עוד נפקא מינה, בגר שנתיייר בין שני פסחים, לרבי פסח שני הוא חיוב בפני עצמו, וחייב. וכדלקמן.

שלא הורצה הרי הוא אנוס ופטור מהכרת. ואגב שכתוב במזיד "ואלו חייבין" כתב בדרך רחוקה "ואלו פטורין", מה שאין כן בברייטא שלא כתוב "ואלו חייבין" אלא מדובר רק בדרך רחוקה, וכתוב "לפטור מן הכרת". משמע שרק פטור מן הכרת, אבל אם הקריב, הורצה.

5. כך פירש רש"י. ומדברי הר"ח נראה שגרס מפורש בברייטא איש ולא אשה.

דתניא: גר שנתגייר בין שני פסחים, בין י"ד ניסן לי"ד אייר, ונמצא שלא חל עליו חיוב פסח ראשון מעולם, וכן קטן שהגדיל כגון שהביא שערות שהם סימני גדלות בין שני פסחים, ונמצא שלא חל עליו חיוב פסח ראשון מעולם.

אף על פי כן חייב לעשות פסח שני. מפני שפסח שני נחשב כרגל בפני עצמו, ויש לו חיוב בפני עצמו אפילו למי שהיה פטור בזמן פסח ראשון, דברי רבי.

רבי נתן אומר: כל זקוק לראשון כל מי שהתחייב בפסח ראשון זקוק מתחייב לשני. כל שאין זקוק לראשון אין זקוק לשני.

והוינן בה: **במאי קמפלגי** במה נחלקו התנאים?

ומתצינן: **רבי סבר:** פסח שני — רגל בפני עצמו הוא, וחייב בשני אפילו אם לא התחייב בראשון,

ואילו **רבי נתן סבר:** פסח שני — תשלומין **דראשון הוא,** ואם לא התחייב להביא פסח ראשון, אינו מתחייב להביא פסח שני.

אבל מכל מקום, תיקונו לראשון, לענין לפטור אותו מכרת אם הזיד בראשון — לא מתקין ליה. אין הפסח השני מתקן את ביטול הפסח הראשון.⁽⁸⁾

ורבי הנניא בן עקיבא סבר: שני — תקנתא **דראשון,** שאפילו אם ביטל במזיד את הפסח הראשון, הרי השני פוטרו מן הכרת.

ושלשתן — מקרא אחד דרשו:

נאמר [במדבר ט י] "איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם לדרתיכם [בפסח ראשון] ועשה פסח [שני] לה".

ואחר כך כתוב [פסוק יג] "והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח. ונכרתה הנפש ההיא מעמיה. כי קרבן ה' לא הקריב במעדו, חטאו ישא האיש ההוא".

ולפי פשוטו של מקרא מדובר בפסוק זה במבטל פסח ראשון. אך נחלקו בפירוש סוף הפסוק "כי קרבן ה' לא הקריב במעדו חטאו ישא".

רבי סבר: כך יש לפרש את הפסוק: תחילת הפסוק — "וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש היא מעמיה" מדובר באדם ולא עבד בראשון שלא עשה פסח ראשון. ואילו סוף הפסוק "כי קרבן ה' לא הקריב במעדו" מדובר בפסח שני.

שהרי "כי" משמע בארבע לשונות: [אפשר לפרש "כי" בארבע דרכים]:

דוקא לשיטת רבי נתן. אבל לשיטת רבי מודה רש"י שאם עשה את השני נפטר מכרת. [ועיין בכסף משנה שם ומבואר מדבריו מתוך מה שהרמב"ם פירש לרבי אברהם בנו, שבין לרבי ובין לרבי נתן, אם עשה את השני נפטר מכרת של הראשון].

8. רש"י כתב שאפילו אם עשה את השני, חייב כרת על ביטול הראשון, והרמב"ם [פרק ה הלכה ב] פוסק כרבי, ואף על פי כן פסק שאם עשה את השני נפטר מכרת של הראשון. ולדבריו דוקא אם שגג בשני ולא עשהו אינו מתקן את הראשון לרבי. והצל"ח נוקט שרש"י חולק על הרמב"ם. ואילו הרש"ש כתב שרש"י מדבר

א. אי [אם] ב. דילמא [שמא] ג. אלא. ד. דהא [שהרי].

מה להלן, במברך את השם, חייב כרת, אף כאן בפסח שני, נמי חייב כרת.

ודעת רבי שבפסוק הזה "כי" משמש בלשון אם.

ורבי נתן סבר שיש לפרש את הפסוק "והדל לעשות הפסח [הראשון] ונכרתה הנפש ההיא מעמיה, כי את קרבן ה' לא הקריב במועדו" באופן אחר.

וכך כוונת הכתוב: "כי", "אי נמי" (9) גם אם "קרבן ה' לא הקריב במועדו" בשני — "חטאו ישא האיש ההוא", הרי הוא מתחייב כרת עבור חטאו.

דהאי "כי" — לשון "דהא" הוא [יש לפרש את המלה "כי" מלשון "שהרי"].

ומקשינן: וממאי ומנין דהאי שפירוש הכתוב "חטאו ישא" — עונש כרת הוא?

והכי קאמר הכתוב: דהא, שהרי קרבן ה' לא הקריב במועדו הראשון, ולכן חטאו ישא האיש ההוא. שסוף הפסוק הוא נתינת טעם לתחילתו: ונכרתה הנפש ההיא מפני שלא הקריב את הפסח במועדו הראשון, ולכן חטאו ישא.

צג-ב ומתריצין: רבי לומד בגזרה שוה שמשמעות הפסוק "חטאו ישא" היינו כרת. שנאמר גם ב"מברך" את ה' [בלשון סגי נהור] "חטאו ישא" [ויקרא כד]. ומברך את ה' הרי חייב כרת.

ומקשינן: ורבי נתן, האי סיום הפסוק "חטאו ישא" — מאי עביד ליה? מה לומד רבי נתן ממנו?

אלא שבמברך את השם עצמו, לא נאמר בפירוש בתורה שחייב כרת, אלא נאמר בבמדבר טו ל': "והנפש אשר תעשה ביד רמה, מן האזרח ומן הגר. את ה' הוא מגדף, ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה".

ומתריצין: קסבר רבי נתן כי מגדף שחייבתו תורה כרת — לאו היינו מברך את השם. אלא מגדף הוא משורר לעבודה זרה.

ונחלקו תנאים מהו "מגדף". יש אומרים שהוא המזמר ומשורר לעבודה זרה. ואילו רבי קסבר: מגדף — היינו "מברך השם".

ומנין לנו שמברך את השם חייב כרת?

הרי למדנו שמברך את השם חייב כרת לפי רבי, וכתוב במברך את השם [ויקרא כד] "ונשא חטאו".

וגמר, למד רבי נתן בגזירה שוה, האי "חטאו" דהתם המוזכר שם [במברך את השם], מהאי "חטאו" דהכא, המוזכר כאן בפסח:

וגמר למד רבי בגזרה שוה, האי "חטאו ישא" דהכא, המוזכר כאן בפסח שני, מ"חטאו ישא" דהתם במברך את השם:

מה הכא כמו שכאן חייב כרת, אף התם, שם במברך את השם חייב כרת.

9. אף על פי שבתורה לא כתיב "גם אם" פירש רש"י שמצאנו "אם" בתחילת ענין, כמו "כי